

ПРОПУСКАТ СЕ ЗЛАТНИ ВЪЗМОЖНОСТИ. ДОПУСКАТ СЕ НОВИ СЛАБОСТИ

Д. Нинов, д-р по икономика

В моето изказване ще обърна внимание на факта, че пандемичната криза „COVID-19“ у нас, в ЕС и света като цяло доведе до значително повишени разходи за здравеопазване, образование и социална защита на безработни и социално слаби групи от населението в условията на икономически спад, намалени бюджетни приходи, нарастваща безработица и бюджетен дефицит. Едновременно периодът на пандемичната криза създава възможности за подготовка на необходими реформи и издигане равнището на производителността и конкурентната способност на икономиките на засегнатите страни след кризата на ново значително по-високо равнище.

Наличните данни и сравнения показват, че докато в САЩ Япония и болшинството от страните членки на ЕС тези възможности се оползотворяват в значителна степен, то в България те се подминават с мълчание или се подценяват.. Нещо повече – добавят се нови погрешни решения и практики, които създават още по-големи трудности при изпълнение на историческото предизвикателство пред страната за устойчиво, интелигентно и догонващо научно-техническо, икономическо, екологично и социално развитие.

Като потвърждение ще маркираме и по-този начин обърнем вниманието на управляващите политически партии и коалиции на два ключови за страната и нейното бъдеще проблеми :

х

(а) Напълно пренебрегваните възможности по време на пандемичната криза през 2020 и 2021 г. за разработване на необходимите програми за комплексно реформиране в досегашната доходна, данъчна, здравна, образователна, правна, стимулационна, кадрова, контролна и пр. политики и практики, които вече няколко десетилетия обричат страната на последното или на едно от последните места в ЕС по основни макро икономически показатели;

(б) Силно подценената необходимост и възможност от повишено финансиране и стимулиране по време на пандемичната криза на публично-частното партньорство за ускоряване дигитализация на българската икономика - чрез приоритет на инвестициите за наука, иновации, нови технологии, производства с висока добавена стойности и повишено качеството и мотивацията на човешкия капитал. И по този начин – за ускорено преодоляване на наследеното и очертаващото се още по-голямо изоставане на страната от силно развити страни като САЩ, Япония, Франция, Финландия, Чехия и болшинството от останалите страни членки на ЕС непосредствено след овладяване на кризата по отношение на качеството, ефектите, ефективността, производителността и конкурентната способност на техните икономики и човешки капитал. А това означава още по-голямо пренебрегване на историческото предизвикателство за ускорено догонващо икономическо и социално развитие и равнище на развитие.

За съжаление, наличните сравнителни статистически данни и множество публикации в интернет¹ показват, че през 2020 и 2021 г., т.е. през тези две години на борба за овладяване на пандемията „COVID -19“, САЩ, Япония, Франция, Финландия, Чехия и болшинството от останалите страни членки на ЕС отделят значително по-голям относителен дял от своя БВП за инвестиции в дигитализация на своите икономики, т. за наука, иновации, нови технологии и производства с висока добавена стойност и повишаване качеството на работната сила. Вън от това, наличните сравнителни данни показват, че през 2000 спрямо 2019 г., както и очакваните разходи за инвестиции за наука, иновации, нови технологии, сектори с висока добавена стойност и развитие на човешкия капитал през 2021 спрямо 2000 г. намаляват, докато в САЩ, Япония, Франция и болшинството от останалите страни членки на ЕС те нарастват в пъти. Едва ли е нужно да припомним, че това са инвестиции, които ще издигнат равнището на производителността и конкурентната способност на икономиките на въпросните страни непосредствено след овладяването на пандемичната криза и ще направят още по-трудно реализирането на историческото предизвикателство пред страната за догонващо научно-техническо, икономическо, екологично и социално развитие ..

Вън от това политиката в България се отличава от тази в споменатите страни по още един или два показателя - добавянето на нови и изострянето на натрупани през последните десетилетия тежки научно-технически, икономически, екологически, социални, демографски, кадрови, управленски и пр. и пр. проблеми – последица от съхраняващото се статукво и продължителното действие и взаимодействие на комбинация от **неадекватна на историческите предизвикателства** пред страната и в този смисъл погрешна доходна, данъчна, здравна, образователна, правна, инвестиционна, стимулираща, контролна и пр. политики и практики, основани на неадекватна на историческите предизвикателства пред страната философия, подходи, приоритети, политически програми и мерки.

И макар че всички те не можеха и не успяха да спрат икономическия и социален растеж в страната през последните десетилетия **във сравнение с миналото**, те доведоха и ще продължат и в обозримо бъдеще да водят до нейното трайно изоставане и възпроизводство на последното или на едно от последните места в ЕС по основни макроикономически показатели, в т.ч. до ежегодно възпроизводство на най-високо в ЕС и като тенденция нарастващо равнище на бедността, доходното, здравно, образователно и други социални неравенства; силно ограничени на практика граждански, политически и социални права и свободи; огромни, ежегодно нарастващи и много трудно възстановими загуби на най-важния обществен капитал - човешкия капитал; ежегодно задълбочаваща се демографска криза. А както е известно, колкото и важни да са сравненията с миналото, през всички етапи и периоди от човешкото развитие и особено през настоящия все по-значими и решаващи са били и остават **международните сравнения**, в това число и конкретно за България - сравненията на равнището и темповете на нейното научно-техническо, икономическо, екологично и социално развитие в рамките на ЕС, Европа и света като цяло.

Само няколко официални статистически данни за потвърждение :

В България, през 2016-2018 г. в сравнение с 2004/2005 г.:

- Равнището на бедността нараства от 14 % до 21-22 % и остава най-високо в рамките на ЕС;

- Подходното неравенство между 20 % най-високо доходни и 20 % най-ниско доходни групи от населението на страната нараства от 5.1 до 7.7-8.2 пъти – при средно от около 5.1 пъти в ЕС;
- По оценки на МВФ, Св.Банка и Transperency Internationl сивият сектор в икономиката достига рекордните за ЕС 30-32 % от БВП на страната;
- Поради нереформирана и неефективна съдебна система и дейност, по всички етажи на властта, в т.ч. по високите етажи, се шири повсеместна безнаказана корупция;
- България изпада в тежка и като тенденция ежегодно задълбочаваща се демографска криза ;
- Значителна остава ежегодната нетна емиграция на предимно млади и образовани лица – една от основните причини за ежегодно нарастващ недостиг на добре образована и квалифицирана работна сила, с тежки и продължителни негативни икономически и социални последици;
- Крайно ниска остава ефективността на публичните разходи ;
- Нисък – най-нисък в ЕС – остава относителният дял на общите данъчни приходи в БВП на страната (около 29 % при 40 средно за ЕС и 45 до 50 % , което води до перманентен недостиг на бюджетни средство и хронично недофинансиране на здравеопазването, образованието, социалната защита, инвестициите в иновации, нови технологии, производства с висока добавена стойност, развитие на инфраструктурата за всички и пр.

Ще подчертая. В основата на всички тези и множеството други слабости в управлението страната лежат погрешни и неадекватни на историческите предизвикателства през последните десетилетия философия, подходи, приоритети, политики и практики, в това число и най-вече :

- философията на неолиберализма от 70-те години на миналия век;
- пренебрегването на сложната обективна връзка и зависимост между основните цели на общественото развитие на този етап – научно-технически, икономически, екологични и социални, последните явяващи се едновременно негови самоцели;
- доминирането на фрагментарни и конюнктурни подходи;

- приоритет на мерките за борба със симптомите вместо с причините на наблюдаваните негативни обществени процеси и явления;

- значително по-малко средства от тези във водещите страни членки на ЕС през периода на пандемията за дигитализация на българската икономика; и ако не издигане, то поне съхраняване на досегашните различия и по-скоро изоставане в равнището и темпове на нейното икономическо развитие.

Х

И още няколко официални статистически данни и техния анализ, отнасящи се непосредствено до допуснати през периода на пандемията слабости в **основния стълб на пенсионната ни система**, от която зависи равнището на бедността сред около 2.1 млн. пенсионери .

1. По информация на НОИ към 30 юни 2020 г. :

- 71.7 % от общия брой на пенсионерите в страната (2 121 134) са с основни размери на своите пенсии (без вторите, третите и четвъртите) под ЛБ по СИЛК за 2018 г., възлизащ на 413 лв.

- 69.02 от общия брой на пенсионерите с пенсии за ОСВ, възлизащ на 1 609 023 пенсионери , са с пенсии под ЛБ по СИЛК за 2018 г., възлизащ на 413 лв.

Средният месечен размер на пенсиите за първото полугодие на 2020 г. възлиза на 400.82 лв., т.е. остава под ЛБ за 2018 г. (референтна година за дохода в публикацията на НСИ от 2019 г.)

Значителни са регионалните различия. Например, в Разград средният месечен размер на пенсиите през първото полугодие на 2020 г. възлиза на 319.30 лв. ; в Кърджали - на 322.89 лв., докато в София-град - 491.83 лв.; във Варна – 455.56 лв..

Още по-висок е броя и относителния дял на пенсионерите към 31.06.2018 г. с месечни размери на пенсиите под необходимата издръжка на живота (под НИЖ), възлизаща през 2018 г. на 618 лв.) - 86.51 % от общият им брой възлизащ на 2 121 134 или 1 834 993 пенсионери.

2. Равнището на изплащаните пенсии у нас спрямо средните брутни и нетни размери на работните заплати остават най-ниско ЕС.

Равнище на средните брутни и нетни размери на пенсиите към брутните и нетни доходи от труд при пенсиониране през 2017 г. - в % ²

страни	на брутните размери	на нетните размери	разлика
	1	2	к.2 - к.1
България*	32.7	41.9	9.2
Р. Чехия	45.8	60.0	14.2
Гърция	53.7	53.7	0
Латвия	53.7	53.7	0
Естония	49.7	57.4	7.7
Белгия	46.7	66.1	19.4
Франция	60.5	74.5	14
Финландия	56.6	65.0	8.4
Дания	86.4	80.2	-6.2
Люксембург	76.7	88.4	11.7
Австрия	78.4	91.8	13.4

**За България данните се отнасят единствено за изплащаните пенсии от ДОО*

Една от причините е съзнателно провежданата силно ограничителната доходна политика в страната през последните три десетилетия, реализирана в конкретния случай с възприетото крайно неефективното правило и механизъм за осъвременяване на старите пенсии – **т.нар. „швейцарско правило“** и отказът на управляващите политически партии за преизчисляване на старите пенсии на основата на актуалния среден осигурителен доход през предходната една, две или максимум три календарни години или по друг ефективен начин като например повишаване коефициента за преизчисляване на осигурителния стаж от 1.2 на 1.5, както е обещано преди години.. Това по същество е отказ на управляващите политически партии и коалиции за възстановяване на социалната справедливост в основния стълб на системата ни за пенсионно осигуряване.

В тази връзка ще напомним, че от реформирането на пенсионната ни система през 2000 г. до сега, заварените пенсии са преизчислени един единствен път - през 2008 г., на основата на средния осигурителен доход от 2007 г., възлизащ на 398.17 лв. През същата 2008 г., средният месечен размера на пенсията за ОСВ на пенсионер възлиза на 426.89 лв. и представлява 92.21 % от средната месечна издръжка на лице в страната (462.45 лв.) .

За по-конкретна представа и илюстрация нека се запитаме какъв би бил средния размер а пенсиите при евентуалното му преизчисляване по предложения начин през първото полугодие на настоящата 2020 г. например, при среден осигурителен доход за страната е около 1003 лв. ? Ще се абстрахираме от повишените размери на средния индивидуален коефициент на пенсионер и средният осигурителен доход –малко по-високи от тези през 2008 г.,тъй като повишението им е незначително.

*Сравнението показва, че през първата половина на 2020 г.,спрямо 2008 г. средният размер на осигурителния доход е нараснал 2.53 пъти (1003 лв. : 398,17 лв.). Във същото време средният месечен размер на пенсиите за ОСВ на пенсионер, индексирани по т.н. “швейцарско правило“, е увеличен от 216,38 лв. през 2008 г. до 426,89 лв. към 30 юни 2020 г. , т. 1.776 пъти. Което, дори ако се абстрахираме от допълнителното му потенциално увеличение вследствие действието и взаимодействието между повишението, макар и незначително, на средния индивидуален пенсионерски коефициенти и на средния осигурителен стаж, би означавало среден размер на пенсията на пенсионер за ОСВ през първата половина на 2020 г. **от 972.43 лв. (398,17 лв. x 2.53 '= 972,43 лв.). Т.е. с около 545 лв. по –висок среден размер на пенсията за ОСВ на пенсионер през първата половина на 2020 г. от действително отчетения.** Което показва крайно неадекватно правило и механизъм за осъвременяване на старите пенсии, водещи и довели до ежегодно нарастващо все по-силно противопоставяне на различните поколения пенсионери с един и същ осигурителен принос, с множество други негативни последици не само за пенсионерите, но и за осигурените лица, включително за по-младите поколения от тях.*

3. Решението на правителството през последните две години за изпреварващо нарастване на минималните размени на пенсиите дава „глътка въздух „на ниско доходните пенсионери. **Но за сметка на масова повсеместна уравниловка в размерите на пенсиите и пренебрегване на основен принцип на пенсионната ни система, който е и основното й различие от системата за социалното подпомагане - ПРИНЦИПЪТ ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ МЕЖДУ РАЗМЕРИТЕ НА ПЕНСИИТЕ И ОСИГУРИТЕЛНИЯ ПРИНОС НА ПЕНСИОНЕРИТЕ ПРЕЗ ТЕХНИЯ ОТМИНАЛ АКТИВЕН ЖИВОТ.**

По данни на НОИ³ към 30.09.2020 г. 1 086 275 или 49,89 от общия брой на пенсиите са с основните месечни размери до 300 лв. месечно. С повишаване от 1 януари 2021 г. на минималния размер на пенсиите на 300 лв., най-вероятно уравниловката и размера на пенсиите ще обхване същият или близък брой и относителен дял. Кое то превишава относителния дял на уравниловката в основните размера на пенсиите през 1989 г., когато нямаше система и механизъм за тяхното осъвременяване.. По тази причина може да се твърди, че : (а) новата важна характеристика на пенсионната ни система в началото през цялата 2021 и следващите години (ако не се предприемат необходимите мерки) става принципът на социалното подпомагане; както и (б), че дори при евентуално наличие на необходимата политическа воля нейното преодоляване и пълно възстановяване на основния принцип на пенсионната ни система в бъдеще става изключително трудна и скъпа задача и най-вероятно ще се проточи във времето.

В същото посока – към засилване на уравниловката в размера на пенсиите - действат и добавките през последните месеци от по 50 лв.на пенсионер, независимо от размера на негата пенсия и доходи от пенсии.

И още нещо важно. Поставената цел – издигане минималния размер на личните доходи на пенсионерите до 300 лв. месечно можеше да се постигне без въпросната уравниловка и нарушение на основния принцип на първия стълб на пенсионната ни система ако разликата между 300 лв. и по-ниските размери на личните доходи от пенсии на пенсионер се покриваше от системата за социално подпомагане.Т.е. чрез социални помощи.

х

Разбира се, наред с пенсионерите, към групата на бедните ,т.е. на лицата с официално разполагаеми лични доходи под ЛБ по SILC спадат още редица групи от населението, включително деца в ниско доходни семейства. В тази връзка ще припомним, че : нормативно определения размер на минималната работна заплата (МРз) за 2018 г. е 510 лв.; задължителните социални и здравни осигурителни вноски плюс ДОД – общо по 22.4% или на 114.24 лв.; разполагаемият ѝ размер – 395.76 лв., което е под размера на ЛБ (413 лв.)и не съдържа нито стотинка от допълнително необходимите лични средства за

просто възпроизводство на носителите на МРз, т.е. за отглеждане, здравеопазване, образование и пр. на едно единствено дете .

х

Безспорно, в борбата с пандемичната криза „ COVID -19“ и нейните негативни социални, икономически и други последици най-актуалната и важна задача в момента е опазване здравето и живота на населението. Но специалистите твърдят, че тя ще продължи и в основни линии успешно ще бъде преодоляна в рамките на следващата една-две до три години. От тази гледна точка борбата у нас с натрупаните негативни научно-технически, икономически, екологични , социални, бюджетни, инвестиционни, демографски, кадрови¹ управленски и пр. проблеми и техните основни причини остава еднакво актуална и важна задача на сегашното и следващите правителства, действащи през следващите минимум 5 до 10 години. Важна част от тази борба е адекватното а историческите предизвикателства пред страната :

- разработване и реализиране на система от необходими и взаимно свързани реформи, съобразени с одобрените от ООН на 25 септември 2015 г. нови **„Глобални цели на хилядолетието“** и **„Програма за устойчивото развитие до 2030 г.“** под надслов **„ Да трансформираме нашия свят : дневният ред 2030 за устойчиво развитие“**.

- финансиране и стимулиране на необходимите и възможни иновации, техническо и технологично обновяване на производството – задължителните условия за издигане равнището и темповете на неговата конкурентна способност и просперитета на страната и народа й непосредствено след пандемичната криза и нейните негативни последици;

Крайно време е у нас да се сложи край на приоритетното използване на политическата власт за задоволяване на лични, тясно-партийни и олигархични интереси.

В тази връзка ще припомня и думите на бившия президент на Франция, Никола Саркози, безспорен десен политик, пред участниците във Световния икономически форум в Давос през януари 2010 г. :

”Не може да има трайно развитие, когато единствен критерий е незабавната печалба”;

- ”Въпросите, пред които сме изправени са : Как да поставим икономиката в служба на човека? Как да стане така, че икономиката да бъде средство, а не крайна цел?

И подобно на г-н Саркози да се запитат : „Нужен ли ни е такъв капитализъм, който в името на бързи и високи печалби пренебрегва жизнените интереси на милиони хора?

И да си отговорят с отговорите на г-н Саркози :

„Такъв капитализъм не ни е нужен. ... Или ние ще се променим, или промяната ще ни бъде наложена от икономически, социални и политически кризи”.

15.11.2020 г.

Забележки(Използвана литература):

1. За подробности виж :(a) „Innovation investment in Central. Eastern and South-Eastern Europe. Building future prosperity and setting the ground for sustainable upward convergence “ - European Commission, European Investment bank; (б) “Restoring EU competitiveness “ , European Investment Bank report, 2016 updated version; (в) EIB Regional study’ December 2018. (б) “ Business and Consumer Survey Results” The Directorate : General Financial and economic Affairs. (v) “Investment in the Euro Area – Focusing on Research and Innovation”.

Всъщност, силното подценяване на инвестициите в наука и иновации е традиционно за българските правителства през последните десетилетия..За потвърждение виж публикуваният ат ЕК през септември 2015 г. доклад. на група независими експерти под надслов :“Независима експертна оценка на българската система за научни изследвания и иновации.Механизъм за подпомагане на политическата програма“Хоризонт 2020 „.

2. Източник : OECD pension models Gross and net pension replacement rate from mandatory (public and private) ...schemes in 2017

3. Статистически бюлетин ПЕНСИИТЕ към 30.09.2020 Г.

Докладът е представен на национална дискусия организирана от Съюзът на икономистите и секция Социология на Съюза на учените в България на тема: „Социално-икономическите проблеми на България в условията на пандемичната криза с COVID-19” проведена на 15 декември 2020 г.